

А. П. ШАПОВАЛОВА, канд. екон. наук, доц., КНТЕУ, Київ
С. Р. ОПАНАСЮК, аспірант КНТЕУ, Київ

ОБЛІКОВА КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНКА ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

В статті розглядаються класифікація і оцінка фінансових інвестицій за національними П(С)БО. Вивчаються підходи до складу фінансових інвестицій та їх оцінки за російськими положеннями бухгалтерського обліку та міжнародними стандартами фінансової звітності. Виходячи з наведення порівняльних аспектів класифікації та оцінки фінансових інвестицій за вітчизняною і зарубіжною практикою, надаються пропозиції щодо удосконалення облікової класифікації та оцінки фінансових інвестицій.

Classification and valuation of financial investments according to the national accounting standards is the subject of consideration of the article. Approaches to structure and valuation of financial investments according to Russian accounting standards and International Financial Reporting Standards are researched. On the basis of the presented comparative aspects of classification and valuation of financial investments in national and foreign practice, suggestions are given to the improvement of accounting classification and valuation of financial investments.

Ключові слова: фінансові інвестиції, метод участі в капіталі, справедлива вартість, пропорційна консолідація, фінансові інструменти, фінансові активи.

Фінансові інвестиції на сьогоднішній день відіграють надзвичайно важливу роль в економічній системі розвинених країн світу, що зумовлює необхідність забезпечення ефективного управління інвестиційними процесами. Основою такого управління на рівні підприємства є своєчасна та достовірна інформація щодо фінансових інвестицій, яка формується в системі бухгалтерського обліку.

Створення ефективної системи обліку фінансових інвестицій є можливим лише за умови існування дієвого та відповідного до сучасних економічних реалій нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку. Останнє твердження пояснює динамічний розвиток і вдосконалення нормативно-правового регулювання обліку фінансових інвестицій саме у тих країнах світу, де фінансовий ринок відіграє надзвичайно важливу роль в економічному розвитку, а саме у США, Великобританії, ФРН, Японії та ін. Враховуючи глобалізаційні тенденції сучасної світової економіки, близькі перспективи її виходу з економічної кризи, необхідно очікувати на подальший розвиток фінансового ринку і в Україні, зростання його значення у вітчизняній економіці, що стимулюватиме потребу у вдосконаленні управління, а отже і обліку фінансових інвестицій на українських підприємствах.

Питання обліку фінансових інвестицій розглядалися в роботах зарубіжних і вітчизняних науковців, серед яких Бондар М.І., Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Дамодаран А., Джеррі Ж. Вейгант, Дональд І. Кізо, Костюченко В.М., Крупка Я.Д., Крушвіц Л., Террі Д. Уорфілд, Уманців Г.В. Проте ще не достатньо вивчені питання, пов'язані з порівнянням підходів до обліку фінансових інвестицій за вітчизняною і зарубіжною практикою, чим і обумовлена актуальність цієї статті.

Метою статті є дослідження класифікації і оцінки фінансових інвестицій за вітчизняною і зарубіжною практикою.

Завданнями статті є вивчення класифікації та оцінки фінансових інвестицій за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, розгляд порівняльних аспектів вітчизняного та зарубіжних підходів до класифікації та оцінки фінансових інвестицій.

Відповідно до національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» [6] (далі – П(С)БО), *фінансові інвестиції* – це активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора. З метою відображення у балансі фінансові інвестиції поділяють на довгострокові (з виокремленням фінансових інвестицій, які обліковуються за методом участі в капіталі та інших фінансових інвестицій) та поточні.

За П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» в цілях розкриття інформації про фінансові інвестиції у примітках до фінансової звітності довгострокові фінансові інвестиції поділяють на види: фінансові інвестиції в асоційовані підприємства, фінансові інвестиції в дочірні підприємства та фінансові інвестиції у спільну діяльність із створенням юридичної особи. [7]

Таким чином, за вітчизняними стандартами бухгалтерського обліку можна виділити дві основні класифікаційні групи фінансових інвестицій: інвестиції у підприємства-об'єкти вирішального контролю або суттєвого впливу та інвестиції у інші підприємства.

Крім П(С)БО 12 в обліку фінансових інвестицій використовується П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», при цьому дія стандарту не поширюється на фінансові інвестиції в асоційовані, спільні та дочірні підприємства. [8]

Відповідно до П(С)БО 13, *фінансовий інструмент* — це контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або відносяться інструмента власного капіталу в іншого. До фінансових активів підприємства відносяться фінансові інвестиції, що утримуються до погашення. При цьому певні фінансові інструменти у П(С)БО 13 виступають як механізм формування фінансових інвестицій, а не як власне об'єкт обліку.

Первісна оцінка фінансових інвестицій при зарахуванні їх на баланс підприємства здійснюється за фактичною собівартістю, що визначається залежно від активів, переданих в обмін на інвестиції (табл. 1).

Таблиця 1 Особливості формування собівартості фінансових інвестицій

№ пор.	Характер операції з придбання фінансових інвестицій	Оцінка собівартості фінансових інвестицій
1.	Придбання за грошові кошти	Собівартість фінансової інвестиції складається з ціни придбання, комісійних винагород, мита, податків, зборів, обов'язкових платежів та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з придбанням фінансової інвестиції [7, п. 4]
2.	Придбання в обмін на цінні папери власної емісії	Собівартість фінансової інвестиції визначається за справедливою вартістю переданих цінних паперів [7, п. 5]
3.	Придбання в обмін на інші активи	Собівартість фінансової інвестиції визначається за справедливою вартістю переданих активів [7, п. 6]

Використання конкретних методів оцінки фінансових інвестицій на дату балансу визначається вимогами П(С)БО 12 та П(С)БО 13 за класифікацією інвестицій за ознаками контролю об'єкта інвестування та намірів інвестора щодо використання інвестицій як активів (продаж, утримання до погашення, утримання з метою управління об'єктом інвестування тощо) (рис. 1).

Вітчизняні підходи до класифікації та оцінки фінансових інвестицій в цілому відповідають рівню розвитку вітчизняного фінансового ринку, але, безумовно, існує необхідність подальшого наукового пошуку за даною проблематикою.

Розглянемо тепер зарубіжні підходи до облікової класифікації та оцінки фінансових інвестицій. Спершу звернемо увагу на підходи Російської Федерації до цих облікових питань.

Так, положення з бухгалтерського обліку РФ 19/02 «Учёт финансовых вложений» (далі – ПБО) до складу фінансових інвестицій включає [5]:

- ✓ державні і муніципальні цінні папери, цінні папери інших організацій, зокрема боргові цінні папери, в яких визначена дата і вартість погашення (облігації, векселі);
- ✓ внески до статутних (пайових) капіталів інших організацій (зокрема дочірніх і залежних господарських товариств);
- ✓ надані іншим організаціям позики, депозитні внески в кредитних організаціях, дебіторська заборгованість, придбана на підставі уступки права вимоги тощо.

Рис. 1. Оцінка фінансових інвестицій на дату балансу за національними П(С)БО

Класифікація фінансових інвестицій за стандартами РФ передбачається наступним чином:

1. У межах класичного розподілу активів – на поточні та довгострокові фінансові інвестиції;
2. Класифікація з метою балансової оцінки, за якою фінансові інвестиції розподіляються залежно від можливості визначення їх поточної ринкової вартості (рис. 2).

Як і за національними П(С)БО, первісна оцінка фінансових інвестицій відповідно до російських ПБО здійснюється за первісною вартістю, яка формується залежно від шляхів отримання активу (за плату, в обмін на інші активи, безкоштовне отримання тощо). Оцінка інвестицій на дату балансу за ПБО здійснюється лише двома способами: за поточною ринковою вартістю чи за первісною вартістю (рис. 2).

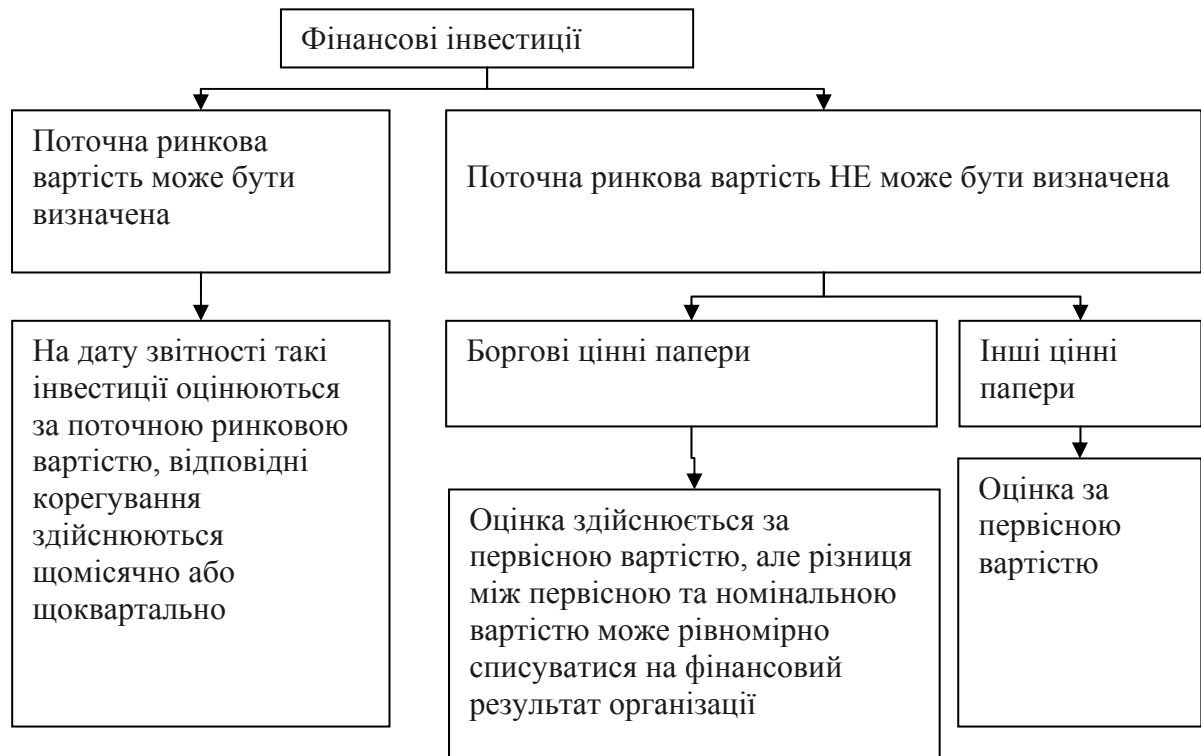

Рис. 2. - Класифікація та оцінка фінансових інвестицій за ПБО19/02 [5]

На нашу думку, такий підхід до оцінки фінансових інвестицій не повністю враховує сучасні реалії фінансового ринку, і застосування лише запропонованих методів оцінки фінансових інвестицій не зможе забезпечити користувачів фінансової звітності об'єктивною інформацією про їх вартість. Передусім це стосується боргових цінних паперів, а також інвестицій в підприємства, на які інвестор має суттєвий вплив або вирішальний контроль.

Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS), загальноприйняті облікові принципи США (US GAAP), стандарти фінансової звітності Великобританії (GB FRS) пропонують значно ширше регулювання обліку фінансових інвестицій у порівнянні з П(С)БО. Так, якщо вітчизняні П(С)БО пропонують лише один стандарт для регулювання бухгалтерського обліку фінансових інструментів, то, зокрема, у МСФЗ та GAAP стандарти, присвячені класифікації, оцінці та обліку фінансових інструментів, переважають за обсягом усі інші тематичні розділи.

Так, облік фінансових інвестицій регулюється зокрема наступними міжнародними стандартами:

1. МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» [1];
2. МСБО 31 «Частки в спільних підприємствах» [2];
3. МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» [3];
4. МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [4].

Класифікація фінансових інвестицій, відповідно до МСФЗ, здійснюється за трьома основними ознаками (рис. 3).

Рис. 3. Класифікація фінансових інвестицій за МСФЗ

Після первісного визнання фінансові інвестиції оцінюються за їх справедливою вартістю, за винятком наступних:

1. Утримуваних до погашення інвестицій, які повинні оцінюватися за амортизованою вартістю із застосуванням методу ефективної ставки відсотка;
2. Інвестицій у пайові інструменти, за якими немає котируваних ринкових цін на активному ринку, і справедлива вартість не може бути достовірно оцінена, а також пов'язаних з ними похідних інструментів, розрахунки за якими повинні проводитися шляхом постачання таких некотируваних пайових інструментів, які повинні оцінюватися за собівартістю.

Крім того, міжнародні стандарти пропонують також застосування окремих методів оцінки для фінансових інвестицій у підприємства, на які інвестор здійснює суттєвий вплив або вирішальний контроль, а саме фінансових інвестицій в асоційовані та дочірні підприємства, а також у спільну діяльність. Такими методами є згаданий раніше метод участі в капіталі та метод пропорційної консолідації. Останній метод не передбачений для застосування національними П(С)БО.

Як висновок зазначимо, що адекватна класифікація та оцінка фінансових інвестицій у в обліку та фінансовій звітності підприємств є необхідною умовою забезпечення високої якості облікової інформації. Виходячи з цього, для вдосконалення вітчизняної практики нормативно-правового регулювання обліку фінансових інвестицій доцільно:

- Розширити існуючу класифікацію фінансових інвестицій за критерієм наміру інвестора (зокрема, виділити в окремі класифікаційні

групи інвестиції, утримувані до продажу протягом 12 місяців з дати балансу, інвестиції, утримувані до погашення та інвестиції, утримувані з метою участі в управлінні об'єктом інвестування);

- Конкретизувати вимоги П(С)БО 12 щодо застосування підприємствами методу участі в капіталі, зокрема уточнити вимоги пп. 17 та 22 П(С)БО 12, зокрема встановити певні критерії, які засвідчують намір інвестора здійснити продаж фінансових активів протягом 12 місяців;
- розглянути можливість щодо введення до національних стандартів методу обліку фінансових інвестицій за пропорційною консолідацією;
- уточнити вимоги стандартів щодо застосування оцінки фінансових інвестицій за справедливою вартістю.

Список літератури: 1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства». Набрав чинності з 01.01.2005 р. 2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 31 «Частки в спільних підприємствах». Набрав чинності з 01.01.2005 р. 3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання». Набрав чинності з 01.01.2005 р. 4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». Набрав чинності з 01.01.2005 р. 5. Положение бухгалтерского учёта 19/02 «Учет финансовых вложений»: утв. приказом Министерства финансов Российской Федерации от 10.12.2002 г. № 126н. 6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87. 7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 26.04.2000 р. № 91. 8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559.

Надійшла до редколегії 30.10.10